

Sigorta Sözleşmesinden Doğan Prim Alacağının Takası*

The Offsetting of the Insurance Premium Arising from the Insurance Contract

Yrd. Doç. Dr. Ezgi Başak Demirayak

Öz

Sigorta sözleşmelerinde, sigortacının tazminat veya bedel ödeme borcunun karşılığını sigorta ettirenin prim ödeme borcu oluşturmaktadır. Bu çalışmada sigorta ettirenin prim borcunu yerine getirmesinden önce rizikonun gerçekleşmesi durumunda sigortacının prim alacağını sigorta tazminatı ile takas edip edemeyeceği konusu ele alınmaktadır. Türk Borçlar Kanunu'na göre borcu sona erdiren nedenlerden biri olan takasın bir takım koşulları bulunmaktadır. Ancak bu koşullar başkası lehine sigorta ve sorumluluk sigortaları açısından her zaman sağlanamamaktadır. Bu nedenle takas konusu, Türk Ticaret Kanunu'nda da ele alınan konular arasındadır.

Anahtar Kelimeler: Sigorta Sözleşmesi, Takas, Sorumluluk Sigortası, Başkası Lehine Sigorta, Üçüncü Kişi Yararına Sözleşme.

Abstract

By an insurance contract, the main obligation of the insurer is to pay the insurance compensation, while the policyholder undertakes to pay the insurance premium. In this study, it will be discussed, if the insurer may offset the insurance premium against insurance compensation, in case of the occurrence of the insured event before the payment of insurance premium. As a reason of termination of the obligations, the offsetting has some requirements according to the Turkish Code of Obligations. However, these requirements are not always met

in insurance for the account of a third party and liability insurance. For this reason, the subject of offsetting is also being regulated in the Turkish Commercial Code.

Keywords: Insurance Contract, Offsetting, Liability Insurance, Insurance for the Account of a Third Party, Third Party Beneficiary Contract.

Giriş

Tam iki tarafa borç yükleyen bir sözleşme olan sigorta sözleşmesinde sigortacı, sigorta ettirenin ödediği prim karşılığında sözleşmede kararlaştırılan rizikonun gerçekleşmesi durumunda yine sözleşme ile kararlaştırılan sigorta tazminatını veya bedelini ödemeyi üstlenmektedir. Sigorta ettiren, kararlaştırılan primin tamamını ödememişken rizikonun gerçekleşmesi durumunda, sigortacının ödenmemiş primleri ödeyeceği sigorta tazminatından düşüp düşmeyeceği, yani tazminat borcu ile prim alacağını takas edip edemeyeceği konusu Türk Ticaret Kanunu'nun kimi hükümlerinin de konusunu oluşturmaktadır. Borcu sona erdiren durumlardan biri olan takas Türk Borçlar Kanunu'nun 139-145'inci maddelerinde de düzenlenmiş bulunmaktadır. Bu çalışmada, sigortacının tazminat borcu ile prim alacağını takas edip edemeyeceği konusu, kendi hesabına sigorta, başkası hesabına sigorta, temsilen sigorta ve sorumluluk sigortaları açısından Türk Ticaret Kanunu ve Türk Borçlar Kanunu'nun ilgili hükümleri çerçevesinde ele alınacaktır.

Yrd. Doç. Dr. Ezgi Başak Demirayak, Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi, ebdemirayak@anadolu.edu.tr

* Bu makale AÜSBD hakem değerlendirme sürecinden geçmiştir.

Takas ve Koşulları

Türk Borçlar Kanunu, takası borcu sona erdiren nedenler arasında düzenlemekte, ancak takasa ilişkin bir tanıma yer vermemektedir. Doktrinde kabul edilen tanıma göre ise takas, iki kişinin karşılıklı ve aynı cins muaccel borçlarının taraflardan birinin irade beyanıyla sona erdirilmesidir.¹ Bu tanıma ve TBK m. 139'a göre takasın koşulları şöyle sıralanabilir:

1. Takasın ilk koşulu tarafların alacaklarının karşılıklı olmasıdır. Bunun için taraflardan her biri, karşı tarafın hem alacaklısı hem de borçlusu olmalıdır.² Üçüncü kişi yararına sözleşmelerde, alacaklı üçüncü bir kişi olduğu için alacaklar arasında karşılıklılık ilişkisi bulunmadığından takas mümkün değildir (TBK m. 141).
2. Tarafların alacak ve borçlarının özdeş olması da takasın koşullarından bir başkasıdır. TBK m. 139, bu koşulu "bir miktar para veya özdeş diğer edimler" olarak ifade etmektedir. Öte yandan alacakların özdeş olması yeterli olup aynı miktarda olmaları gerekmez.³ Miktarı farklı olan alacakların takas edilmesi durumunda, bunlardan az olanı sona erer (TBK m. 143). Alacakların farklı hukuki sebeplerinin olması ya da farklı hukuki ilişkilerden doğması da takası engellemez.⁴
3. TBK m. 139, takasın mümkün olabilmesi için ayrıca her iki alacağın da muaccel olması şartını öngörmektedir.⁵ Ancak doktrinde de haklı olarak ifade edildiği gibi, takas beyanında bulunan tarafın alacağının muaccel olması, diğer edimin ise ifa edilebilir olması durumunda da takas mümkündür.⁶

4. Son olarak takasın yapılabilmesi için alacakların takasının sözleşme ya da kanunla engellenmemiş olması gerekmektedir. Gerçekten de bir alacağın takas edilemeyeceğine dair sözleşmeye hüküm konulması mümkündür. Böyle bir hükmün varlığı halinde o alacak takas edilemez. Nitekim takas hakkından feragat imkanı, TBK m. 145 ile açıkça tanınmış bulunmaktadır. Öte yandan takas engelinin bir kanun hükmünden kaynaklanması da mümkündür. Gerçekten de TBK m. 144, bazı alacaklıların ancak alacaklının rızasıyla takas edilebileceğini hükme bağlamaktadır.⁷

Bu şartların varlığı halinde taraflardan birinin takas beyanında bulunmasıyla takas gerçekleşir (TBK m. 143). Takas beyanı, yenilik doğuran bir **işlemdir**⁸ ve şekle tabi değildir.⁹

Türk Borçlar Kanunu'na takas için aranan yukarıdaki şartlardan karşılıklılık ve muacceliyet, sigorta sözleşmesinin başkasını temsilen ya da başkası lehine yapılması durumunda veya yapılan sigortanın sorumluluk sigortası olması durumunda bir takım özellikler göstermektedir. Bu nedenle aşağıda öncelikle sigorta sözleşmelerinde prim ve tazminat veya bedel alacaklısı ve borçlusu, daha sonra da prim ve tazminat veya bedel ödeme borçlarının muaccel olduğu an incelenecektir.

Sigorta Sözleşmesinden Doğan Prim ve Tazminat veya Bedel Alacaklısı ve Borçlusu

Sigorta sözleşmesinden doğan prim ve tazminat veya bedel ödeme borcu açısından alacaklı ve borçlu sıfatlarının kime ait olduğu takasın koşulları arasında yer alan karşılıklılık ilişkisi açısından önemlidir. Daha önce de belirtildiği gibi karşılıklılık koşulunun sağlanabilmesi için iki tarafın da birbirinden alacaklı ve borçlu olması gerekmektedir.

1 Aral, 2010, s. 21; Reisoğlu, 2012, s. 417; Kılıçoğlu, 2012, s. 851; Oğuzman ve Öz, 2011, s. 605; Hatemi, ve Gökyayla, 2011, s. 316.
2 Develioğlu, 2012, s. 79; Aral, 2010, s. 43; Akıntürk ve Ateş Karaman, 2012, s. 191; Kılıçoğlu, 2012, s. 852; Oğuzman ve Öz, 2011, s. 607; von Tuhr, 1983, s. 666; Eren, 2006, s. 1226.
3 Akıntürk ve Ateş Karaman, 2012, s. 193; Kılıçoğlu, 2012, s. 854; Aral, s. 96; Develioğlu, 2012, s. 76; von Tuhr, 1983, s. 669; Eren, 2006, s. 1228.
4 Aral, 2010, s. 59; Oğuzman ve Öz, 2011, s. 607; Hatemi ve Gökyayla, 2011, s. 318; Develioğlu, 2012, s. 75; von Tuhr, 1983, s. 668.
5 Bu hükme TBK m. 142 ile getirilen istisna ile borçlunun iflası halinde alacaklılara muaccel olmayan alacaklarını takas imkanı tanınmıştır.
6 Aral, 2010, s. 65; Hatemi ve Gökyayla, 2011, s. 319; Oğuzman ve Öz, 2011, s. 610; Develioğlu, 2012, s. 141; von Tuhr, 1983, s. 670; Eren, 2006, s. 1229.

7 TBK m. 144 uyarınca alacaklının rızasıyla takas edilebilecek alacaklar şunlardır:

1. Tevdi edilmiş eşyanın geri verilmesine veya bedeline ilişkin alacaklar,
2. Haksız olarak alınmış veya aldatma sonucunda alıkonulmuş eşyanın geri verilmesine veya bedeline ilişkin alacaklar,
3. Nafaka ve işçi ücreti gibi, borçlunun ve ailesinin bakımı için zorunlu olup, özel niteliği gereği, doğrudan alacaklıya verilmesi gereken alacaklar.
- 8 Reisoğlu, 2012, s. 417; Kılıçoğlu, 2012, s. 858; Aral, 2010, s. 183; Hatemi ve Gökyayla, 2011, s. 317; Oğuzman ve Öz, 2011, s. 614; Develioğlu, 2012, s. 13; von Tuhr, 1983, s. 679; Eren, 2006, s. 1225.
- 9 Reisoğlu, 2012, s. 417; Kılıçoğlu, 2012, s. 858; Aral, 2010, s. 183; Hatemi ve Gökyayla, 2011, s. 317; Oğuzman ve Öz, 2011, s. 614; Develioğlu, 2012, s. 215; von Tuhr, 1983, s. 679; Eren, 2006, s. 1225.

Prim Alacaklısı ve Sigorta Tazminatı veya Bedeli Borçlusunu

TTK m. 1401 uyarınca sigorta sözleşmesi ile sigortacı, bir prim karşılığında sözleşmede kararlaştırılan rizikonun gerçekleşmesi halinde sigorta tazminatı veya bedelini ödemeyi üstlenmektedir. Bu nedenle prim, sigortacının rizikoyu taşımayı üstlenmesinin karşılığını oluşturmaktadır ve prim alacaklısı sigortacıdır.¹⁰

Aynı şekilde sigorta sözleşmesinde kararlaştırılan rizikonun gerçekleşmesi halinde sigorta tazminatı veya bedelini ödemekle yükümlü olan taraf da sigortacıdır.

Prim Borçlusunu ve Sigorta Tazminatı veya Bedeli Alacaklısı

Türk Ticaret Kanunu, sigorta sözleşmesinde prim ödeme borcunu sigorta ettirenin borç ve yükümlülükleri arasında TTK m. 1430-1434'te düzenlemektedir. Bu hükümlerden TTK m. 1430, sigorta ettirenin, sözleşmeyle kararlaştırılan primi ödemekle yükümlü olduğunu hükme bağlamakta ve böylelikle prim borçlusunun sigorta ettiren olduğunu ortaya koymaktadır. Bu kuralın bir istisnası yetkisiz temsilci tarafından temsilen sigorta sözleşmesi yapılması durumuna ilişkin olarak TTK m. 1406'da düzenlenmiş bulunmaktadır. Anılan hükme göre temsilci yetkisiz ise ilk sigorta döneminin primlerinden sorumlu olur. Yine TTK m. 1431/4 ile de prim borcu için sigorta ettiren aleyhine yapılan takibin semeresiz kalması durumunda, başkası lehine sigortalarda sigortalı ve lehtar prim ödemeyi üstlenerek sözleşmeyi devam ettirme olanağı tanınmıştır. Bu istisnalar dışında prim borçlusunu sigorta ettirendir.¹¹

Sigorta tazminatı veya bedeli alacaklısının tespiti açısından ise kendi ad ve hesabına sigorta, temsilen sigorta, başkası lehine sigorta, sorumluluk sigortaları ve can sigortaları açısından ayrı bir değerlendirme yapmak gerekmektedir:

1. Kendi ad ve hesabına sigortada sigorta ettiren kendi menfaatini sigorta ettirmektedir. Bu tür sigortada sözleşmede kararlaştırılan rizikonun gerçekleşmesi durumunda sigorta tazminatı da sigorta ettirene ödenir.
2. Temsilen sigorta, TTK m. 1406 uyarınca bir kişinin, başka bir kişi adına sigorta sözleşmesi yapılması durumunda söz konusu olmaktadır.

¹⁰ Kender, 2011, s. 223; Ayli, 2003, s. 57.

¹¹ Can, 2012, s. 13; Kayıhan, 2004, s. 13; Ayli, 2003, s. 43; Şenocak, 2000, s. 206; Sayhan, 2001, s. 105 ve 107; Başkası lehine sigorta açısından bkz. Selçuk, 2011, s. 26; Yargıtay 11. HD. 02.03.1978 tarih, E. 1978/893 ve K. 1978/946 sayılı kararı.

Temsilen sigortada sigorta sözleşmesi yapan kişi sigorta ettirenin temsilcisi sıfatıyla hareket etmektedir. Sözleşmeden doğan haklar ise sigorta ettirene aittir ve sigorta tazminatının alacaklısı da sigorta ettirendir.

3. Türk Ticaret Kanunu'nun zarar sigortalarına ilişkin hükümleri arasında düzenlenen başkası lehine sigorta açısından durum daha farklıdır. Bu tür sigortada sigorta sözleşmesi sigorta ettiren tarafından yapılmakla birlikte sigorta ettiren menfaat sigortalı adını verdiğimiz üçüncü bir kişiye aittir. TTK m. 1454'e göre başkası lehine sigorta sözleşmesinden doğan haklar, sigortalanan menfaatin sahibi olan üçüncü kişiye, yani sigortalıya aittir. Dolayısıyla bu tür sigortada tazminat alacaklısı da sigortalı olmaktadır.
4. Sorumluluk sigortalarında ise sigorta tazminatının zarar görene ödeneceği TTK m. 1473'te açıkça öngörülmüştür. Bu nedenle bu tür sigortalarda tazminat alacaklısı sözleşmeyle esasen ilgisi olmayan zarar gören kişidir.
5. Can sigortalarında da tazminat alacaklısı, lehtar atanmış olup olmamasına göre değişmektedir. Sigorta sözleşmesinde lehtar belirtilmemiş olması durumunda hayat sigortasına ilişkin TTK m. 1494 uyarınca ölüm rizikosuna karşı yapılmış hayat sigortasında sözleşmenin sigorta ettirenin mirasçıları lehine, yaşama ihtimaline karşı yapılmış hayat sigortasında ise sigortalı lehine yapıldığı kabul olunur.^{12, 13} Bu nedenle lehtar atanmamış olması durumunda sigorta bedeli, hayatta ise sigortalıya, değilse sigorta ettirenin mirasçılarına ödenecektir. Lehtar atanmış olması halinde ise sigortacıdan edimi istem ve tahsil yetkisinin lehtar ait olduğu TTK m. 1493'te açıkça ifade edilmiş bulunmaktadır. Bu nedenle lehtar atanmış olması durumunda sigorta bedelinin alacaklısı da lehtar olmaktadır.

¹² Hüküm, TTK m. 1510 uyarınca kaza sigortası ve TTK m. 1519 uyarınca hastalık sigortası hakkında da uygulanır.

¹³ TTK m. 1494 ile ölüm rizikosuna karşı yapılmış hayat sigortasında lehtar atanmamış olması durumunda sözleşmenin sigorta ettirenin mirasçılarının lehine yapıldığının kabulü, TTK sisteminde bu tür bir sigorta sözleşmesinin üçüncü kişi lehine sigorta olarak ele alındığını göstermektedir. Doktrinde ise Şenocak (2009, s. 29 ve 41), hayat sigortası sözleşmesinin lehtarın sigorta ettiren tarafından tayin edilmesinden önce üçüncü kişi lehine sigorta niteliğini kazanmayacağı görüşündedir. Bozer (2007, s. 211), lehtar tayininin Borçlar Kanunu'nda düzenlenmiş olan üçüncü kişi lehine şart ya da diğer kurumlara açıklanamayacağı, "sui generis" bir kurum olduğu görüşündedir.

Görüldüğü gibi başkası lehine sigorta, sorumluluk sigortaları ve can sigortaları açısından sigorta tazminatı veya bedelinin alacaklısı, sigorta ettiren dışındaki kişiler de olabilmektedir. Sigorta priminin borçlusu ise kural olarak sigorta ettirendir. Bu nedenle Türk Borçlar Kanunu'nun takas için aradığı karşılıklılık koşulu, sigorta sözleşmelerinde her zaman sağlanamayabilmektedir.

Sigorta Sözleşmesinden Doğan Prim ve Tazminat veya Bedel Ödeme Borcunun Muaccel Olduğu An

Sigorta sözleşmesinde tarafların borçlarının muaccel olduğu an da takas açısından önem arz etmektedir. Zira daha önce de belirttiğimiz gibi özellikle takas beyanında bulunan tarafın alacağının muaccel olması takasın koşulları arasında yer almaktadır.

Sigorta sözleşmesinden doğan prim borcunun muaccel olduğu an, primin ödeme zamanını düzenleyen TTK m. 1431 çerçevesinde belirlenebilir. Anılan hükmün birinci fıkrasına göre sigorta priminin tamamının, taksitle ödenmesi kararlaştırılmışsa ilk taksidin, sözleşme yapılır yapılmaz ve poliçenin teslimi karşılığında ödenmesi gerekir. Bu nedenle sözleşmenin yapılması ve poliçenin teslim edilmesiyle prim borcu da muaccel hale gelmektedir.¹⁴ Öte yandan aynı fıkranın ikinci cümlesine göre kara ve denizde eşya taşıma işlerine ilişkin sigortalarda sözleşmenin yapılmasıyla prim borcu da muaccel hale gelmekte, poliçenin düzenlenmiş olup olmamasının bu açıdan bir önemi bulunmamaktadır. İzleyen taksitlerin ödeme zamanı ise TTK m. 1431/2 uyarınca poliçede gösterilir. Hemen belirtmek gerekir ki rizikonun gerçekleşmesiyle ödenecek tazminata veya bedele ilişkin primlerin tümü muaccel hale gelmektedir (TTK m. 1431/3). Şu halde en geç rizikonun gerçekleşmesiyle sigortacının alacağı muaccel hale gelmekte¹⁵ ve sigortacı açısından takas olanağı doğmaktadır.

Sigortacının sigorta tazminatını veya bedelini ödeme borcunun muaccel olduğu an ise TTK m. 1427/2'de hükme bağlanmıştır. Buna göre sigorta tazminatı veya bedeli, rizikonun gerçekleşmesini müteakip ve rizikoyla ilgili belgelerin sigortacıya verilmesinden sonra sigortacının edimine ilişkin araştırmaları bitince ve her halde rizikonun gerçekleştiğinin TTK m. 1446 uyarınca ihbarından 45 gün sonra muaccel olur. Kanun koyucu 45 günlük süreyi can sigortalarında kısaltmış ve 15 gün olarak belirlemiştir.¹⁶ Şu halde sigorta tazminatı veya bedeli, en geç rizikonun gerçekleştiğinin sigorta-

cıya ihbarından can sigortalarında onbeş, diğer sigortalarda kırkbeş gün sonra muaccel olmakta¹⁷ ve sigorta ettiren açısından takas olanağı doğmaktadır.

Kendi Ad ve Hesabına Sigortada Prim Alacağının Takası

Sigorta ettirenin kendi menfaatini sigorta ettirmesi durumunda kendi ad ve hesabına sigorta sözkonusu olur. Bu tür sigorta sözleşmelerinde prim borcu sigorta ettiren tarafından ödenir ve rizikonun gerçekleşmesi durumunda sigorta tazminatı veya sigorta bedeli de sigorta ettirene ödenir. Yani sigorta ettiren, prim borcunun borçlusu ve sigorta tazminatı veya bedelinin de alacaklısı konumundadır. Sigortacı ise prim alacağının alacaklısı ve sigorta tazminatı veya bedelinin borçlusu sıfatlarını taşır. Bu nedenle kendi ad ve hesabına sigortada prim alacağının takası açısından TBK'da öngörülen karşılıklılık şartı gerçekleşmektedir. Her iki alacağın da muaccel hale gelmesi durumunda sigortacının prim alacağını sigorta tazminatı ile takas etmesine de TTK m. 1431/5 hükmü imkan tanımaktadır.¹⁸ Anılan düzenleme, sorumluluk sigortası dışındaki sigortalarda, sigortacının prim alacağını ödenecek tazminattan veya bedelden düşmesine izin vermektedir.

Temsilen Sigortada Prim Alacağının Takası

Temsilen sigortada sigorta sözleşmesini yapan kişi sigorta ettiren adına hareket etmekte olup onun temsilcisi durumundadır. Adına sözleşme yapılan sigorta ettiren ise sözleşmeden doğan borç ve yükümlülükleri yerine getirir ve hakları elde eder. Bu nedenle takas açısından temsilen sigorta, kendi ad ve hesabına sigortadan farklı bir özellik göstermemektedir. Bu şekilde yapılan sigorta sözleşmesinde de TTK m. 1431/5 çerçevesinde sigortacının prim alacağını, ödenecek sigorta tazminatı veya bedelinden düşmesi mümkündür.

¹⁷ Çeker, 2011, s. 70.

¹⁸ Alman hukukunda da Sigorta Sözleşmesi Kanunu § 35'de takasa ilişkin bir hüküm bulunmaktadır. Bu hükme göre "Sigortacı, muaccel olmuş prim alacağını ya da sözleşmeden doğan diğer bir alacağını sigortadan doğan bir alacakla, bu alacak sigorta ettirenden değil de üçüncü bir kişiden olsa bile takas edebilir" Böylelikle Alman hukukunda da Medeni Kanun § 387 çerçevesinde takas için aranan koşullardan biri olan karşılıklılık koşulu, sigorta sözleşmesinden doğan alacaklar açısından aranmamaktadır. Ayrıca Alman hukukunda takas imkanının, sadece rizikonun gerçekleştiği anda muaccel olan primlerle sınırlı olmadığı, sigorta tazminatı ya da bedelinin ödendiği anda muaccel olan primlerin de takas edilebileceği ifade edilmektedir, Almanya Federal Mahkemesi 06.12.2000 tarih ve IV ZR 28/00 sayılı kararı, Karczewski, 2011, s. 383; Knappmann, 2009, s. 366; Staudinger, 2010, § 35, Kenar Numarası 6.

¹⁴ Can, 2012, s. 58; Aylı, 2003, s. 58.

¹⁵ Çeker, 2011, s. 78.

¹⁶ Can sigortaları açısından belirlenen sürenin kısa olmasına yönelik eleştiriler için bkz. Ünan, 2005, s. 127; Kender, 2011, s. 320.

Başkası Lehine Sigortada Prim Alacağıın Takası

TTK m. 1454'e göre sigorta ettirenin, üçüncü bir kişinin menfaatini sigorta ettirmesi durumunda başkası lehine sigorta söz konusu olmaktadır. Başkası lehine sigorta sözleşmesinde menfaati sigorta ettirilen kişi belirtilebilir veya belirtilmeyebilir. Her iki halde de menfaati sigorta edilen kişi "sigortalı" olarak adlandırılmaktadır¹ ve sigorta sözleşmesinden doğan haklar sigortalıya aittir. Yine TTK m. 1454'e göre, sigortalı, aksine sözleşme yoksa, sigorta tazminatının ödenmesini sigortacıdan isteyebilir ve onu dava edebilir. Belirtmiş olduğumuz bu özelliklere sahip başkası lehine sigorta sözleşmesi, TBK m. 129'da düzenlenmiş olan üçüncü kişi yararına sözleşme niteliğindedir.¹⁹ Zira üçüncü kişi yararına sözleşmede kendi adına sözleşme yapan bir kişi (vaat ettiren), sözleşmeye üçüncü kişi yararına bir edim koydurmakta ve borçludan (vadeden) edimin üçüncü kişiye (lehdar) ifa edilmesini istemektedir. TBK m. 129, üçüncü kişi yararına sözleşmelerde, üçüncü kişi yararına konulan edimin ifasının üçüncü kişi veya onun halefleri tarafından talep edilmesine imkan tanımaktadır. Üçüncü kişi yararına sözleşmeler doktrinde bu açıdan ikiye ayrılmakta; üçüncü kişinin edimin ifasını talep yetkisine sahip olması durumunda tam üçüncü kişi yararına sözleşme, sahip olmaması durumunda ise eksik üçüncü kişi yararına sözleşmeden söz edilmektedir.²⁰ Üçüncü kişinin edimin ifasını talep hakkı sözleşmeden veya örf ve adetten kaynaklanabilir (TBK m. 129). Hatta bazı hallerde edimin ifasını talep hakkı doğrudan kanundan doğabilmektedir.²¹ Tam

üçüncü kişi yararına sözleşmelerde, TBK m. 129/2'ye göre, üçüncü kişi veya ona halef olanlar edimin ifasını talep etme hakkını kullanmak istediklerini borçluya bildirdikten sonra, alacaklı borçluyu ibra edemeyeceği gibi, borcun nitelik ve kapsamını da değiştiremez. Maddede ibra sözcüğü kullanılmış olmasına rağmen, doktrinde hakim görüşe göre hükümler her türlü tasarruf ve bu arada takas imkanı kaldırılmaktadır.²² Ayrıca üçüncü kişi yararına sözleşmelerde, üçüncü kişi yararına borçlanan kişinin bu borcunu sözleşmenin karşı tarafından olan alacağı ile takas edemeyeceği TBK m. 141 ile de açıkça hükme bağlanmıştır.²³ TBK çerçevesinde bir değerlendirme yapıldığında, kural olarak tam üçüncü kişi yararına sözleşme olması²⁴ sebebiyle aynı husus başkası lehine sigorta sözleşmeleri açısından da geçerli olacaktır. Oysa Türk Ticaret Kanunu'nun sigortacıya prim alacağını takas imkanını tanıyan 1431'inci maddesinin beşinci fıkrası, bu halde TBK m. 129'un sigorta sözleşmeleri hakkında uygulanmayacağını açıkça hükme bağlamaktadır.²⁵ Böylelikle kanun koyucu, tam üçüncü kişi yararına sözleşme niteliğinde olduğu ve esasen takasın koşullarından olan karşılıklılık koşulunu sağlamadığı halde başkası hesabına sigorta sözleşmelerinde sigortacıya prim alacağını takas imkanı tanımış olmaktadır.

Sorumluluk Sigortalarında Prim Alacağıın Takası

Türk Ticaret Kanunu'nun 1473'üncü maddesine göre "Sigortacı sorumluluk sigortası ile, sözleşmede aksine hüküm yoksa, sigortalının sözleşmede öngörülen

19 Aynı doğrultuda Kender, 2011, s. 209 ve 218; Kayıhan, 2004, s. 52; s. 15; Ayli, 2003, s. 47; Sayhan, 2001, s. 113; Selçuk, 2011, s. 27; Hatemi ve Gökyayla (2011, s. 285) da başkası lehine hayat sigortası sözleşmesini üçüncü kişi yararına sözleşmeye örnek göstermektedir; Aynı doğrultuda Eren, 2006, s. 1096.

20 Şenocak, 2009, s. 43 ve 44; Sayhan, 2001, s. 115; Kılıçoğlu, 2012, s. 582; Ayli, 2003, s. 48; Develioğlu, 2012, s. 110; Aral, 2010, s. 143; Selçuk, 2011, s. 27; Eren, 2006, s. 1098-1100; Karabağ Bulut (2009, s.27, dn. 11) ise eksik sözleşme ifadesinin karışıklığa yol açabileceği düşüncesiyle eksik üçüncü kişi yararına sözleşme yerine basit üçüncü kişi yararına sözleşme ifadesini tercih etmektedir; Hatemi ve Gökyayla (2011, s. 283) da eksik üçüncü kişi yararına sözleşme yerine gerçek olmayan üçüncü kişi yararına sözleşme ve tam üçüncü kişi yararına sözleşme yerine gerçek üçüncü kişi yararına sözleşme ifadesini kullanmaktadır; Aynı doğrultuda Antalya, 2012, s. 18.

21 Edimi talep hakkının kanundan kaynaklandığı bir örnek TBK m. 130'da sigorta sözleşmelerine ilişkin olarak görülmektedir. Hükme göre işverenin işçilere karşı olan sorumluluğunu teminat altına alan sigortalarda sigortadan doğan haklara işçiye aittir. Sorumluluk sigortalarında tazminat talep hakkının zarar görene ait olduğunu hükme bağlayan TTK m. 1473 de üçüncü kişinin edimin ifasını talep hakkının kanundan doğduğu hallerdendir. Eski TTK'da m. 1329 ile lehtara üçüncü bir şahsın lehine yapılan hayat sigortası sözleşmesinden doğan hak ve menfaatleri sigortacıdan talep ve tahsil etme yetkisi tanınmıştı. Bu hüküm gereği lehtar tayin edilmiş hayat sigortası sözleşmesinin de tam üçüncü kişi yararına sözleşme olduğu konusunda bkz. Şenocak, 2009, s. 45.

22 Develioğlu, 2012, s. 111; Karabağ Bulut, 2009, s. 30; Aral, 2010, s. 145.

23 Aral'a göre (2010, s.144) hüküm tam üçüncü kişi yararına sözleşmeleri kapsamaktadır; Aynı doğrultuda Develioğlu, 2012, s. 112. Hükümün hangi tip üçüncü kişi yararına sözleşmeler hakkında uygulanacağına ilişkin farklı görüşler için bkz. Aral, 2010, s. 144, dn. 7 ve Develioğlu, 2012, s. 112-113.

24 Selçuk, 2011, s. 27; TTK m. 1454 hükmüne göre, başkası lehine sigortada sigortalı, aksi kararlaştırılmamışsa sigorta tazminatının ödenmesini isteyebilmektedir. Bu nedenle Can'ın (2012, s.15) da ifade ettiği gibi sigortalının sigorta tazminatının ödenmesini talep edemediği hallerde başkası lehine sigorta sözleşmesi eksik üçüncü kişi yararına sözleşme niteliğindedir.

25 Yürürlükten kaldırılan 6762 sayılı Türk Ticaret Kanunu'nda ise başkası lehine sigortada takas imkanı sadece denizcilik rizikolarına karşı sigortalar açısından 1449'uncu maddede yer almakta ve hükümler sigortacıya sigortalı için yapılan sözleşmeden dolayısıyla sigorta ettiren karşısında sahip olduğu alacağını sigortalının tazminat alacağı ile takas etme olanağı tanınmaktaydı. Bu noktada Develioğlu (2012, s. 85-86), 1449'uncu maddede bu düzenlemenin 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu'na alınmadığı gerekçesiyle başkası lehine sigorta durumunda takasın üçüncü kişi lehine sözleşmede varılan sonuçlar uyarınca belirleneceği görüşündedir. Oysa 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu'nun 1431'inci maddesinde sigortacının takas imkanı başkası lehine sigortayı da kapsayacak biçimde açıkça düzenlenmiş bulunmaktadır. 6762 sayılı Türk Ticaret Kanunu'nun 1449'uncu maddesinin kara sigortaları hakkında da uygulanabileceği konusunda bkz. Ayli, 2003, s. 51.

ve zarar daha sonra doğsa bile, sigorta süresi içinde gerçekleşen bir olaydan kaynaklanan sorumluluğu nedeniyle zarar görene, sigorta sözleşmesinde öngörülen miktara kadar tazminat öder.²⁶ Görüldüğü gibi sorumluluk sigortalarında sigortalının üçüncü kişilere karşı doğabilecek sorumlulukları teminat altına alınmaktadır ve sigorta tazminatı da esasen zarar görene ödenmektedir. Bu durumda prim borcunun borçlusu ile sigorta tazminatının alacaklısı farklı kişilerdir. Daha önce takasın koşulları arasında saymış olduğumuz alacaklıların karşılıklılığına ilişkin koşul sorumluluk sigortaları açısından gerçekleşmemektedir. Bu nedenle bu tür sigortalarda, prim alacağının sigorta tazminatı ile takası da mümkün değildir. Gerçi sorumluluk sigortası sözleşmelerinin üçüncü kişi yararına sözleşme olarak nitelenmesi²⁷, kanımızca sorumluluk sigortalarında takas konusunda özel bir düzenlemeyi haklı kılabılır. Zira daha önce ayrıntılı olarak incelemiş olduğumuz ve başkası hesabına sigortada dahi sigortacıya prim alacağını sigorta tazminatı ile takas imkanı tanıyan TTK m. 1431/5 hükmü, TBK m. 129'un uygulanamayacağını da açıkça hükme bağlamaktadır. Üçüncü kişi yararına sözleşmeleri düzenleyen TBK m. 129, bu tür sözleşmeler açısından bir takas yasağı da öngörmektedir. Üçüncü kişi yararına sözleşme, kendi adına sözleşme yapan kişinin, o sözleşmeye üçüncü kişi yararına bir edim yükümlülüğü koydurduğu hallerde söz konusu olmaktadır. Bu durum, sigorta sözleşmelerinde de başkası hesabına sigorta ve sorumluluk sigortaları açısından söz konusu olmaktadır. Hatta sorumluluk

sigortalarında, zarar görene TTK m. 1473 ile sigorta tazminatını talep etme ve TTK m. 1478 ile doğrudan dava hakkı da tanınmış olduğu için bu tür sigorta sözleşmeleri tam üçüncü kişi yararına sözleşmelerdendir.²⁸

Bu nedenle sorumluluk sigortalarında takasın mümkün olup olmadığı TTK m. 1480'de de açıkça hükme bağlanmıştır. Anılan hükme göre sigortacı, zarar görene ödeyeceği sigorta tazminatını, sigorta sözleşmesinden doğan alacakları ile takas edemez. Sorumluluk sigortalarında zarar gören ile sigortalının alacakları arasında karşılıklılık ilişkisinin bulunmadığı ve bu nedenle sigorta primi ile sigorta tazminatının takas edilemeyeceği hükmün gerekçesinde de açıkça ifade edilmektedir. Genel hükümler çerçevesinde varılacak sonuç da zaten bu şekilde iken kanuna konulan bu hükmün nedeni, kanımızca TTK m. 1431/5 hükmü ile sigortacıya prim alacağını takas imkanı tanınmış olması dolayısıyla ortaya çıkabilecek duraksamaları gidermek olmalıdır.

Can Sigortalarında Prim Alacağının Takası

Can sigortalarında sigortalının prim alacağını ödeyeceği tazminattan düşüp düşemeyeceği sorusu da TTK m. 1431/5 çerçevesinde yanıtlanması gereken bir sorudur. Bilindiği üzere TTK m. 1431/5 hükmü Türk Ticaret Kanunu'nun sigorta hukukuna ilişkin altıncı kitabının birinci kısmındaki genel hükümler arasında yer almaktadır. Bu nedenle sorumluluk sigortalarına ilişkin TTK m. 1480'de olduğu gibi uygulanmasını engelleyen özel bir hüküm bulunmaması durumunda tüm sigorta kolları hakkında uygulanacaktır. Öte yandan TTK m. 1431/5'in lafzı da hükmün can sigortaları hakkında da uygulanabileceği sonucunu doğurmaktadır. Gerçekten de düzenleme, sigortalının prim alacağını ödenecek "tazminattan veya bedelden" düşebileceğini öngörmektedir. "Sigorta bedeli", can sigortalarında rizikonun gerçekleşmesi durumunda sigortalının ödeyeceği tutarı ifade etmektedir (TTK m. 1487, TTK m. 1507, TTK m. 1512). Bu nedenle can sigortalarında da sigortacı, prim alacağı ile sigorta bedelini takas edebilir.

26 Alman hukukunda da sigortacıya takas imkanı tanıyan Sigorta Sözleşmesi Kanunu § 35'in uygulama alanı sorumluluk sigortaları açısından sınırlanmıştır. Ancak Alman hukukunda takas yasağı, sadece zorunlu sorumluluk sigortaları açısından söz konusudur. Gerçekten de § 121'e göre, § 35, zorunlu sorumluluk sigortalarında üçüncü kişilere karşı uygulanamaz. Ancak doktrinde, sigortalının zarar görenden herhangi bir prim alacağı varsa bunu takas edebileceği ifade edilmektedir, Knappmann, 2009, s. 779; Langheid, 2012, § 121, Kenar Numarası 1. İhtiyari sorumluluk sigortaları açısından ise § 108 çerçevesinde yalnızca rizikonun gerçekleştiği anda muaccel olan primlerin takas edilebileceği kabul edilmektedir, Knappmann, 2009, s. 366; Karczewski, 2011, s. 384; Rixecker, 2012, § 35, Kenar Numarası 3; Staudindger, 2010, § 35, Kenar Numarası 7. Türk hukuku açısından da takas yasağının yalnızca zorunlu sorumluluk sigortalarıyla sınırlanması önerilmektedir, Ünán, 2005, s. 132 ve 166; Karayazgan, 2005, s. 72.

27 Von Tuhr, 1987, s. 720; Kılıçoğlu (2012, s. 579 ve 853) da, sorumluluk sigortalarını üçüncü kişi yararına sözleşme olarak nitelemekte ve eski BK m. 141 dolayısıyla bu tür sigortalarda prim alacağı ile sigorta tazminatının takas edilemeyeceğini ifade etmektedir. Sorumluluk sigortalarının üçüncü kişi yararına sözleşme olarak nitelenemeyeceği görüşü için bkz. Bozer, 2007, s. 131.

28 Kaza sebebiyle mali mesuliyet sigortası ve karayolları mali sorumluluk sigortası açısından aynı yorumu yapan Akyol (2008, s. 42-43), eski Türk Ticaret Kanunu'nda m. 1473 ve 1478 çerçevesinde hükümler bulunmaması sebebiyle yorumunu anılan sigorta kollarına ilişkin özel düzenlemelere dayandırmaktadır.

Sonuç

Her iki tarafa borç yükleyen bir sözleşme olan sigorta sözleşmesi, sigorta ettirene prim, sigortacıya da rizikonun gerçekleşmesi durumunda karşılaştırılan sigorta tazminatını veya bedelini ödeme borcunu yüklemektedir. Rizikonun gerçekleştiği anda karşılaştırılan primin bir kısmının ödenmemiş olması durumunda, sigortacının söz konusu prim alacağını ödeyeceği sigorta tazminatı veya bedeli ile takas edip edemeyeceği konusu, Türk Ticaret Kanunu çerçevesinde ele alınan konular arasındadır. Esasen sigorta tazminatı veya bedelinin sigorta ettiren kimseye ödeneceği hallerde bu sorunun yanıtı bir günlük arz etmemektedir. Zira TBK m. 139, karşılıklı ve aynı cinsten muaccel alacakların takasına imkan tanımaktadır ve anılan hüküm Türk Ticaret Kanunu'nda hüküm bulunmaması durumunda TTK m. 1451 gereği sigorta sözleşmeleri hakkında da uygulanacaktır. Bu nedenle TTK'daki özel hüküm bulunmasa dahi sigorta tazminatı veya bedelinin sigorta ettirene ödeneceği sigorta sözleşmelerinde sigortacının prim alacağını takas olanağı bulunmaktadır.

Sigorta tazminatı veya bedelinin sigorta ettiren dışındaki kimselere ödendiği durumların varlığı, sigortacının prim alacağını takas imkanının özel olarak düzenlenmesi ihtiyacını doğurmaktadır. Gerçekten de sigorta tazminatı veya bedeli, başkası lehine sigorta sözleşmelerinde sigortalıya, başkası lehine can sigortası sözleşmelerinde lehtara ve sorumluluk sigortalarında zarar gören üçüncü kişiye ödenmektedir. Bu türden sigorta sözleşmeleri, TBK anlamında üçüncü kişi yararına sözleşme niteliğindedir ve TBK m. 141'de üçüncü kişi yararına sözleşmelerde takas uygulanamayacağı açıkça hükme bağlanmıştır. Bu nedenle anılan sigorta sözleşmeleri için de TBK açısından takas mümkün olmayacaktır. Oysa TTK m. 1431/5 hükmü, sigorta sözleşmeleri açısından özel bir düzenleme öngörmekte ve sigortacının prim alacağını ödeyeceği tazminat veya bedelden düşmesine izin vermektedir. Öte yandan sigorta tazminatının zarar gören üçüncü kişiye ödeneceği sorumluluk sigortalarında, zarar gören üçüncü kişiyi korumak amacıyla, sigorta priminin takası TTK m. 1480 ile yasaklanmaktadır.

Kaynakça

- Akıntürk, T., Ateş Karaman, D. (2012). *Borçlar Hukuku*. İstanbul: Beta.
- Akyol, Ş. (2008). *Tam Üçüncü Şahıs Yararına Sözleşme*. İstanbul: Vedat.
- Aral, F. (2010). *Türk Borçlar Hukuku'nda Takas*. Ankara: Yetkin.
- Antalya, G. (2012). *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*. Cilt I, İstanbul: Beta.
- Ayılı, A. (2003). *Zarar Sigortalarında Prim Ödeme Borcu*. İstanbul: Vedat.
- Bozer, A. (2007). *Sigorta Hukuku*. Ankara: Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü.
- Can, M. (2012). *Sigorta Sözleşmesinin Tabi Olduğu Hukuki Esaslar*. Ankara: İmaj.
- Çeker, M. (2011). *6102 Sayılı Yeni Türk Ticaret Kanunu'na Göre Sigorta Hukuku*. Adana: Karahan.
- Develioğlu, H. M. (2012). *Takas*. İstanbul: Vedat.
- Eren, F. (2006). *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*. İstanbul: Beta.
- Hatemi H., Gökyayla. E. (2011). *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*. İstanbul: Vedat.
- Karabağ Bulut, N. (2009). *Üçüncü Kişiyi Koruyucu Et-kili Sözleşme*. İstanbul: Oniki Levha.
- Karayazgan, A. (2005). *Türk Ticaret Kanunu Tasarısı Zarar Sigortaları Hükümleri Hakkında Genel Bir Bakış*. *Sigorta Hukuku Dergisi*, Özel Sayı: 1, s. 52-78.
- Karczewski, C. (2011). § 33-42. *Versicherungsvertrags-gesetz* (Ed.: W. Rüffer; D. Halbach; P. Schimikowski), Baden Baden: Nomos.
- Kayihan, Ş. (2004). *Sigorta Sözleşmesine Prim Ödeme Borcu*. Ankara: Seçkin.

- Kender, R. (2011). *Türkiye’de Hususi Sigorta Hukuku*. İstanbul: Oniki Levha.
- Kılıçoğlu, A. M. (2012). *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*. Ankara: Turhan.
- Knappmann, U. (2009). § 14. *Versicherungsrechts-Handbuch* (Ed: R. M. Beckmann ve A. Matusche-Beckmann), München: C. H. Beck.
- Langheid, T. (2012). *Versicherungsvertragsgesetz* (Ed: W. Römer/ T. Langheid/ R. Rixecker), München: C. H. Beck.
- Oğuzman, K., Öz, T. (2011). *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*. Cilt I, İstanbul: Vedat.
- Sayhan, İ. (2001). *Sigorta Sözleşmelerinin Konusu*. Ankara: Yetkin.
- Selçuk, A. U. (2011). Başkası Hesabına Sigorta Sözleşmesi & Üçüncü Kişi Lehine Hayat Sigortası Sözleşmesi. *Terazi Hukuk Dergisi*, 6(60), s. 25-30.
- Staudinger, A (2010). § 35. *Münchener Kommentar zum VVG* (Ed: T. Langheid ve M. Wandt), München: C. H. Beck.
- Şenocak, K. (2000). *Mesleki Sorumluluk Sigortası*. Ankara: Turhan.
- Şenocak, K. (2009). *Üçüncü Şahıs Lehine Hayat Sigortası Sözleşmesi*. Ankara: Turhan.
- Rixecker, R. (2012). § 35. *Versicherungsvertragsgesetz* (Ed: W. Römer/ T. Langheid/ R. Rixecker), München: C. H. Beck.
- Reisoğlu, S. (2012). *Türk Borçlar Hukuku Genel Hükümler*. İstanbul: Beta.
- Ünan, S. (2005). Türk Ticaret Kanunu Taslağı’nın “Sigorta Hukuku” Başlıklı Altıncı Kitabı Hakkında Düşünceler. *Sigorta Hukuku Dergisi*, Özel Sayı: 1, s. 109-196.
- Von Tuhr, A. (1983). *Borçlar Hukukunun Umumi Kısmı* (Çev: C. Edege). Ankara: Yargıtay.